

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Η εν λόγω στήλη στόχο έχει την παρουσίαση τόσο νέων όσο και παλαιότερων σημαντικών θεωρητικών και ιστορικών εκδόσεων για το θέατρο, όπως επίσης και την παρουσίαση λευκωμάτων, μονογραφιών ή/και αφιερωμάτων. Οι παρουσιάσεις αυτές αποβλέπουν αφενός στη δημιουργία ενός επιστημονικού και καλλιτεχνικού διαλόγου και προβληματισμού με τον επαγγελματία του θεάτρου, τον θεατρολόγο, τον θεατή και την κοινωνία και αφετέρου στη γνωριμία και τη συνεχή ολόπλευρη ενημέρωση – από την πλευρά των εκδόσεων – της επιστήμης και της τέχνης του θεάτρου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η γυναίκα στον Αγώνα, έκδοση της Έλιας Λακίδου, Κάπα Εκδοτική, 2023

Βασίλης Πανόπουλος, Δρ Θεατρολογίας

Περίληψη: Η έκδοση έργων κατάλληλων για ανήλικους θεατές παραμένει ένα διαρκές ζητούμενο. Η έκδοση «*Η γυναίκα στον Αγώνα*» της Έλιας Λακίδου, με ευθεία αναφορά στο 1821, εισφέρει με την πρωτοτυπία του στη θεατρική ανάδειξη της δράσης γυναικών που έζησαν την υπόθεση της επανάστασης στη σκιά επιφανών ανδρών ή πατριαρχικών οικογενειών. Η ανάδειξη της μικροϊστορίας της Ελισάβετ Μουτζάν και της Σεβαστής Ξάνθου αποτελούν ένα ακόμα τεκμήριο για να μελετηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες η κοινωνική θέση της γυναίκας σε προγενέστερους χρόνους, αλλά και η συνεισφορά συγκεκριμένων γυναικών στον Αγώνα. Η Έλια Λακίδου συμβάλλει με αυτό το έργο στη διεύρυνση του περιεχομένου εκδηλώσεων ιστορικής μνήμης στο σχολείο και συνοδεύει το κείμενο με σκηνοθετικές και σκηνογραφικές οδηγίες προσαρμοσμένες στη σχολική πραγματικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: *Γυναίκα, δράση, Αγώνας, μνήμη, μικροϊστορία*

Η έκδοση της Έλιας Λακίδου «*Η γυναίκα στον Αγώνα*» από τις εκδόσεις ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, 2023, είναι το τρίτο κατά σειρά θεατρικό κείμενό της. Προηγήθηκαν το 2022 οι εκδόσεις «*Από το πριν στο μετά*», για την εορτή λήξης μαθητών/τριών που αποφοιτούν από την ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού και «*Η ζωή είναι μαζί*» για την εορτή λήξης μαθητών/τριών που φοίτησαν στην Α΄ Δημοτικού. Ακολούθως το τέταρτο κατά σειρά κείμενό της «*Αλέκος Παναγούλης, ένας μοναχικός ήρωας*» που εκδόθηκε το 2023 από τις ίδιες εκδόσεις προορίζεται για την επέτειο της 17 Νοέμβρη 1973.

Είναι προφανές, όπως συνάγεται από την εκδοτική της δραστηριότητα, ότι η Ίλια Λακίδου, θεατρολόγος και διδάκτωρ του ΕΚΠΑ με μεγάλη θητεία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και σήμερα διδάσκουσα ως μέλος ΕΔΙΠ στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, ασχολείται με την παιδαγωγική του θεάτρου, ιδιαίτερος με το γνωστικό αντικείμενο της Θεατρικής Αγωγής στην εκπαίδευση, τη σύνδεσή του με τις σχολικές εκδηλώσεις συμπεριλαμβάνοντας αυτές της ιστορικής μνήμης στην εκπαίδευση. Μετά λόγου γνώσεως της σχολικής πραγματικότητας και με την επιστημονική της επάρκεια συμμετείχε στη σύνταξη του προγράμματος σπουδών Θεατρολογίας στα Καλλιτεχνικά Γυμνάσια το 2016.

Στο πλαίσιο δημιουργίας θεατρικού εκπαιδευτικού υλικού η Ίλια Λακίδου με την έκδοση «*Η γυναίκα στον Αγώνα*» αποφασίζει να ασχοληθεί με την μικροϊστορία των γεγονότων του 1821, να αποδώσει θεατρικά ιστορικές αναφορές σε γυναικείες μορφές και να προσδώσει κύρος σε περιπτώσεις γυναικών που έδρασαν αυτόνομα ή και παράλληλα με τους άντρες αγωνιστές, η καθεμία με τον τρόπο της. Συγκαταλέγονται η Μαντώ Μαυρογένους, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, η Δόμνα Βισβίζη, η Ραλλού Καρατζά, η Δέσπω Μπότση, η Σεβαστή Ξάνθου και η Ελισάβετ Μουτζάν.

Το θεατρικό κείμενο που καταθέτει η συγγραφέας δομείται θεατρικά σε τρεις άξονες: ο πρώτος εκφράζει την ανάγκη να προετοιμαστεί η σχολική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου από δύο τμήματα μαθητών/τριών της Στ' τάξης Δημοτικού, ο δεύτερος συντίθεται με την παράθεση μονολόγων της Μπουμπουλίνας, της Δόμνας Βισβίζη, της Μαντώς Μαυρογένους, της Δέσπως Μπότση και της Ραλλούς Καρατζά, οι οποίες συστήνονται στους/στις μαθητές/-τριες και στους θεατές και ο τρίτος παρουσιάζει δραματικό κείμενο που προέκυψε από μαρτυρίες και από την επιστολογραφία γυναικών που έζησαν, κατά τεκμήριο, στη σκιά ανδρών με τις περιπτώσεις της Ζακυνθινής Ελισάβετ Μουτζάν και της Σεβαστής Ξάνθου που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και μεγάλωσε στη Ρουμανία. Ειδικότερα, για την Ελισάβετ Μουτζάν το δραματικό κείμενο στηρίζεται στο μυθιστόρημα της Διδώς Σωτηρίου «*Οι επισκέπτες*» και για τη Σεβαστή Ξάνθου στην επιστολογραφία με τον σύζυγό της Εμμανουήλ Ξάνθο, την οποία δημοσίευσε το Εθνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Οι επτά ενότητες (σκηνές) που συναπαρτίζουν το κείμενο συνιστούν ένα σύμμεκτο θεατρικό όλον που προκρίνει την αξιοποίηση πολλών τεχνικών του θεάτρου, είναι εξαιρετικά δομημένο ως προς το περιεχόμενο και προσαρμοσμένο στα μαθησιακά και ηλικιακά επίπεδα των μαθητών/τριών.

Η πρώτη ενότητα του κειμένου όπου τα αγόρια προσπαθούν να αναπαραστήσουν μάχη με τους Τούρκους αντιπάλους και δοκιμάζουν στην πρόβα τους όπλα και σπαθιά, μόνο κινησιολογικά, με απουσία λόγου, εκλαμβάνεται ως μια συνήθης σχολική θεατρική πρακτική που λειτουργεί σαν καρικατούρα και οδηγεί σε έκπτωση του βαθύτερου νοήματος της επετείου. Η συγγραφέας με αυτό το στιγμιότυπο υπονομεύει την «ανδρική υπόθεση» του αγώνα όπως αυτή αναπαράγεται ως στερεότυπο. «Για τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου ετοιμαζόμαστε, μάχες θα δείξουμε» λέει εμφιασμένα το αγόρι που συμμετέχει στις πρόβες. Τα αγόρια αντιδρούν στο αίτημα των κοριτσιών του τμήματος που προτείνουν την αναφορά σε γυναίκες οι οποίες έδρασαν στο περιθώριο της ιστορίας και της ιστοριογραφίας.

Στη δεύτερη ενότητα η συγγραφέας εμβάλλει ως ανάγκη τη μικροϊστορία με τη ζωή των γυναικών και αναπτύσσεται διάλογος με ανταλλαγή επιχειρημάτων μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. «Σε μια εποχή φτιαγμένη για άντρες προσπάθησαν να ορίσουν τη ζωή τους, να αποφασίσουν γι' αυτήν, να τολμήσουν, να νικήσουν ή να νικηθούν» διατείνεται μια μαθήτρια. Σε αυτές τις δύο

ενότητες ευφύως η συγγραφέας αναπτύσσει ένα κείμενο όπου η δραματική σύγκρουση είναι υπόρρητη και αφορά σε πρώτο επίπεδο τις απόψεις μαθητών και μαθητριών για το περιεχόμενο της γιορτής, μια συζήτηση που αντανάκλα ευθέως τις απόψεις ενηλίκων, κυρίως ανδρών.

Στην τρίτη ενότητα, η οποία αυτονομείται θεατρικά, με τους μονολόγους της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας, της Δόμνας Βισβίξη, της Μαντώς Μαυρογένους και της Ραλλούς Καρατζά κατατίθενται βιογραφικά και ιστορικά στοιχεία από τη γνωστή δράση των διακεκριμένων γυναικών. Μπορεί αυτό το μέρος να εκληφθεί και ως στοιχείο θεατρικού αναλογίου, καθότι λειτουργεί ως πληροφορητής πράξεων συγκεκριμένων προσώπων και καταστάσεων, ως ιστορική μαρτυρία.

Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζεται η Ελισάβετ Μουτζάν, ένα δραματικό πρόσωπο που «ήταν άτυχη γιατί γεννήθηκε σε λάθος τόπο τη λάθος στιγμή». Ασφυκτιά μέσα στον περικλειστο οικογενειακό και κοινωνικό βίο, και η ανάγκη της, η βαθύτερη επιθυμία της να μάθει γράμματα θεωρείται αμάρτημα που διαταράσσει και υπονομεύει την ανδρική τάξη που κατέχει και το προνόμιο της γνώσης και της ανάληψης των ευθυνών. Η αρχοντοπούλα Ελισάβετ (στο έργο *Ελίζα*), την οποία υποδύονται πέντε κορίτσια, στο πλαίσιο των μετασχηματιστικών τεχνικών του κειμένου και της παράστασης, διαλέγεται με την οικογένεια προβάλλοντας τις «ανάρμοστες» ανάγκες της για γνώση και η αναπόφευκτη σύγκρουσή της με τη γονεϊκή εξουσία δημιουργεί πολλαπλούς κραδασμούς στον βίο της. Η παρουσία των ιεροδιακόνων Δημάδη και Ρωμαντζά στη ζωή της αποτελεί σημαντικό σημείο αναφοράς για την ίδια και την ενηλικίωσή της· μαθαίνει να σκέφτεται και να γράφει. Η συνάντησή της με έναν ποπολάρο αποτελεί μια μείζονα στιγμή στη συνειδητοποίηση από την ίδια του αγώνα των Ελλήνων για επανάσταση: «Αν δεν ήμουν γυναίκα και κόρη του Έπαρχου Μουτζάν, θα ζωνόμουν τα άρματα να πάω στην Ελλάδα να πολεμήσω... το λέω με την καρδιά μου».

Στην ακόλουθη πέμπτη ενότητα εμφανίζεται η Σεβαστή Ξάνθου, σύζυγος ενός από τους ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας. Η ζωή της ταλανίζεται από την απουσία του, την ανέχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό όπως διαφαίνεται μέσα από την επιστολογραφία τους. Με τη θεατρική παρουσίαση αυτών των κειμένων η συγγραφέας επινοεί και συναντήσεις του ζεύγους, στις οποίες φροντίζει επιμελώς να φανερώνει τις βαθύτερες ανάγκες της Σεβαστής, αλλά και του Ξάνθου και παρακολουθούμε τη σύγκρουση του ατομικού με το συλλογικό που οδηγεί σε αδιέξοδο. Η επιλογή να παρουσιαστούν οι επιστολές αυτολεξεί επί σκηνής αποτελεί εμπρόθετη αξιοποίηση των ιστορικών πηγών και με έναν ιδιαίτερο τρόπο η Ίλια Λακίδου, εκμεταλλεύεται στοιχεία από το θέατρο ντοκουμέντο με την κατάθεση τεκμηρίων και μυεί τους μαθητές και σε αυτό το ξεχωριστό είδος θεάτρου.

Στην έκτη ενότητα, η οποία εξελίσσεται ως συνέχεια της τέταρτης, καθότι η συγγραφέας, επιτείνοντας την αναμονή των θεατών, διακόπτει τη ροή και τη συνέχεια της ιστορίας της Ελίζας -μια τεχνική που συναντάμε στη μυθιστορηματική και θεατρική γραφή και πολλαπλώς στα τηλεοπτικά σενάρια- επαναφέρει το οικογενειακό στερεότυπο της εποχής «κορίτσι - σπίτι - γάμος - παιδιά - σπίτι» καθώς και τον αγώνα της Ελίζας, η οποία εναντιώνεται σε αυτό το σχήμα και επιθυμεί να μονάσει σε μοναστήρι της Βενετίας. Όμως, η εξουσία του πατέρα της κατισχύει και η Ελίζα παντρεύεται τον αριστοκράτη Μαρτινέγκο: «Εγώ δεν πρόλαβα να τον δω στα μάτια και αυτός ρώτησε: και η προίκα»;

Η επόμενη έβδομη σκηνή που συνιστά και την κατακλείδα του έργου, είναι συνέχεια της πέμπτης ενότητας ομοίως με την τεχνική της διακοπής της ροής της εξέλιξης και μέσω πάλι της επιστολογραφίας, κορυφώνεται η δραματική σύγκρουση που απολήγει στον χωρισμό του

ζευγαριού. Η Σεβαστή από το 1829 αποφασίζει να ζήσει χωριστή ζωή από τον Ξάνθο, αναχωρεί για το Τριέστι και αναλαμβάνει μόνη την οικογένεια. Αυτή η σύγκρουση κλείνει τη σκηνή και ο μαθητής και ο θεατής αντιμετωπίζουν το δίλημμα αν το εθνικό-συλλογικό (Εμμανουήλ) προηγείται του ατομικού-οικογενειακού (Σεβαστή) ή το αντίθετο. Από τον αφηγητή πληροφορούμαστε στην ίδια ενότητα ότι η Μουτζάν ήταν από τις πρώτες διαφωτίστριες και συγγραφείς.

Η Ίλια Λακίδου με αυτό το κείμενο παραδίδει μια θεατρική εκδοχή που προορίζεται για γιορτή ιστορικής μνήμης, η οποία όμως μπορεί και να λειτουργήσει αυτόνομα σε οποιοδήποτε σχολικό χρόνο, καθώς το θέμα που επεξεργάζεται αποκτά διαστάσεις ιστορικού, κοινωνιολογικού και πολιτικού ενδιαφέροντος. Το γεγονός ότι, όπως μας ενημερώνει στο προλογικό της σημείωμα, εργάστηκε με τους/τις μαθητές/-τριες της για το ζήτημα της παρουσίας των γυναικών στον Αγώνα του 1821, σε «Πολιτιστικό πρόγραμμα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης» στα Ράλλεια Πειραματικά Σχολεία του Πανεπιστημίου Αθηνών, συνιστά για τον αναγνώστη ένα επιπλέον εχέγγυο ότι «οι ασκήσεις επί χάρτου» δεν είναι απλώς υποθέσεις εργασίας, αλλά συχνά πραγματοποιούνται.

Η συγγραφέας, με τη σκευή της θεατρολογίας που εξ ορισμού διαθέτει, κατάφερε να συγγράψει ένα θεατρικό κείμενο χρησιμοποιώντας διαφορετικά είδη γραφής, δηλαδή διαλόγους προσώπων, αφήγηση, μονολόγους, δημοτικό τραγούδι και αυθεντικά κείμενα που εκφωνούνται. Αυτή η κατάθεση, ως υλικό κατάλληλο για θεατρική παράσταση στη σχολική ζωή, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιατί προσφέρει στους/στις μαθητές/-τριες πλήθος τεχνικών δομών ενός θεατρικού κειμένου. Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι η παράσταση που προκρίνει η συγγραφέας περιλαμβάνει δύο τμήματα με είκοσι τέσσερις μαθητές/-τριες το καθένα. Γνωρίζει πολύ καλά τη διάρθρωση και την κατανομή των τμημάτων στο σχολείο και για αυτό τον λόγο λειτουργεί συμπεριληπτικά. Το σχολείο προσφέρει αγωγή ισόποσα και ισότροπα σε όλους τους μετέχοντες.

Ένα επιπρόσθετο σημείο που πρέπει να αναδειχτεί και συναρτάται άμεσα με το σχολικό θέατρο, όπως προαναφέρθηκε, είναι αυτό των μετασχηματιστικών τεχνικών και συγκεκριμένα του διαμορφασμού ενός ρόλου σε περισσότερους του ενός υποκριτές όπου αυτό είναι εφικτό. Στο παρόν κείμενο συμβαίνει στην περίπτωση της Ελίζας, της Σεβαστής και του αφηγητή.

Επίσης, οι σκηνογραφικές προτάσεις της Ίλιας Λακίδου ακολουθούν τις συντεταγμένες της σημειωτικής του θεάτρου, όπου το ελάχιστο, ένα σήμα, μια εικόνα, γενικότερα ένα αντικείμενο μπορούν να προσδώσουν νόημα και να δηλώσουν πρόσωπο, καταστάσεις κ.ά. Αυτή η κατ' οικονομία χρήση του σκηνικού αντικειμένου, ως θεατρικού σημείου, είναι απαραίτητη στη σχολική ζωή, γιατί το σχολικό θέατρο δεν μιμείται ούτε ανταγωνίζεται το θέατρο των ενηλίκων που απευθύνεται σε ανήλικους θεατές. Ο/Η μαθητής/-τρια λαμβάνει θεατρική αγωγή και συνδιαμορφώνει τη θεατρική παράσταση στο πλαίσιο της υπάρχουσας σχολικής πραγματικότητας με σκοπό να καταστεί, εκπαιδευόμενος, ο αυριανός επαρκής κριτικός θεατής.

Οι σκηνοθετικές οδηγίες που παρουσιάζονται, επίσης, στο εισαγωγικό σημείωμα είναι εξόχως διαφωτιστικές και σαφείς για την ευχερέστερη διαχείριση και του κειμένου και του συνόλου των μαθητών-ηθοποιών. Ομοίως και οι έμμεσες και άμεσες σκηνικές οδηγίες που αφορούν είσοδο, έξοδο προσώπων, στάσεις σώματος, χειρονομίες, παρουσίαση και διαχείριση ήχων κ.ά.

Συγκεφαλαιώνοντας, η εργασία της Ίλιας Λακίδου με την έκδοση του θεατρικού κειμένου «*Η γυναίκα στον Αγώνα*» αποτελεί μια σημαντική στιγμή για το θέατρο στη σχολική ζωή, γιατί το ζήτημα της θέσης των γυναικών που πραγματεύεται μας αφορά και σήμερα, και η πρότασή της προσδοκούμε να αναδειχτεί στις σχολικές αίθουσες, προσφέροντας στον θεατή τη δυνατότητα να

μελετά το παρελθόν, να αντιλαμβάνεται το παρόν και να προσβλέπει στο μέλλον. Η αναπαράσταση ανθρώπινων τύπων και χαρακτήρων, κοινωνικών καταστάσεων, καθώς και οι ιδέες και οι αξίες που προβάλλονται στο κείμενο με πρωταγωνιστές τους ανήλικους, αποτελούν ένα βήμα για τη διανοητική και συναισθηματική τους ωρίμαση.

Βιογραφικό: Ο Βασίλης Πανόπουλος είναι δάσκαλος, με μεταπτυχιακές σπουδές στην Πολιτική Επιστήμη, συνθέτης και διδάκτωρ Θεατρολογίας. Είναι συνεργάτης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Έχει συνθέσει μουσική για το θέατρο ρεπερτορίου και το θέατρο για ανήλικους θεατές. Εξέδωσε σε συνεργασία με τη Ζοζεφίνα Τζονάκα τα έργα: Αριστοφάνη Πλούτος – Θεατρική διασκευή για ανήλικους θεατές (Αρμός 2018) και Αριστοφάνη Αχαρνείς - Θεατρική διασκευή για ανήλικους θεατές (Αρμός 2021). Τον Απρίλιο του 2024 παρουσίασε την καντάτα «Ηρώων νεύματα», σπουδή για βαρύτονο, πιάνο, τσέλο και κλαρινέτο.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail <vpanopoulos@gmail.com>